

Tragedi utan förlösning

Herman Melville skrev inte bara "Moby Dick". Romanen "Pierre" är en 1800-talsmelodram om ond bråd död och ansågs som ett litterärt haveri. Men läst som ett inlägg i tidens moraliska debatt blir den intressantare - och den innehåller enligt Jöran Mjöberg många höjdpunkter.

Bok

HERMAN MELVILLE

Pierre eller Flertydighederne
Övers. till danskan samt förord
och kommentarer: Fleming Chr
Nielsen

416 S. BINDSLEV, CA 350 DKR

Med sin stora roman "Moby Dick" eller "Den vita valen" kom Herman Melville att på sikt räknas bland världens största romanförfattare, i rang med Dostojevskij, Tolstoj, Dickens, Balzac, Flaubert. "Moby Dick" utkom 1851. Nästa år utgav han "Pierre", en experimentroman olik både "Moby Dick" och hans tidiga Söderhavsböcker, vilka renderat honom etiketten att vara "mannen som hade bott hos kannibaler". Denna roman har, först nu och ytterst förtjänstfullt, utgetts här i Norden av det danska bokförlaget Bindslev: "Pierre" eller "Flertydighederne". Den mästertliga översättningen är gjord av Fleming Chr Nielsen, i djup förtrohet med dansk och engelsk ordsfatt, med rik kommentar och med ett förord om Melvilles hela författarskap.

Några ord från huvudpersonen i "Pierre" kunde ha varit Melvilles egna: "Från alla avgudar sliter jag deras slöjor; från detta ögonblick vill jag se de dolda tingen." Det är i en värld mättad av lögn som Pierre vuxit upp på Saddle Meadows, ett litet gods i New England, och Melville avfärdar den i en melodramatisk skildring präglad av personernas kategoriska ställningstaganden och häftiga lynnesomkastningar som resulterar i plötsliga våldsdåd och av psykologiska beteenden typiska för författarens sekel.

Den livsglade 19-årige Pierre bor alltså vid romanens början efter sin faders död på detta Saddle Meadows. I bakgrunden hägrar minnet av hans farfar, en tapper general i frihetskriget. Det är en charmfull, leende idyll som vi förs in i, där Pierres samlevnad med sin mor får karaktär av den mellan en syster och en bror och allting lyser av pastoralt välbefinnande. Pierre är förlovad med Lucy, en ljus, mild tonåring.

Idyllen består till en ny gestalt dyker upp i handlingen: Isabel, en mörk gåtfull kvinna som ur ensamhet och förtvivlan skriver ett brev till Pierre och förklarar sig vara hans okända syster, frukten av en okänd förbindelse från hans

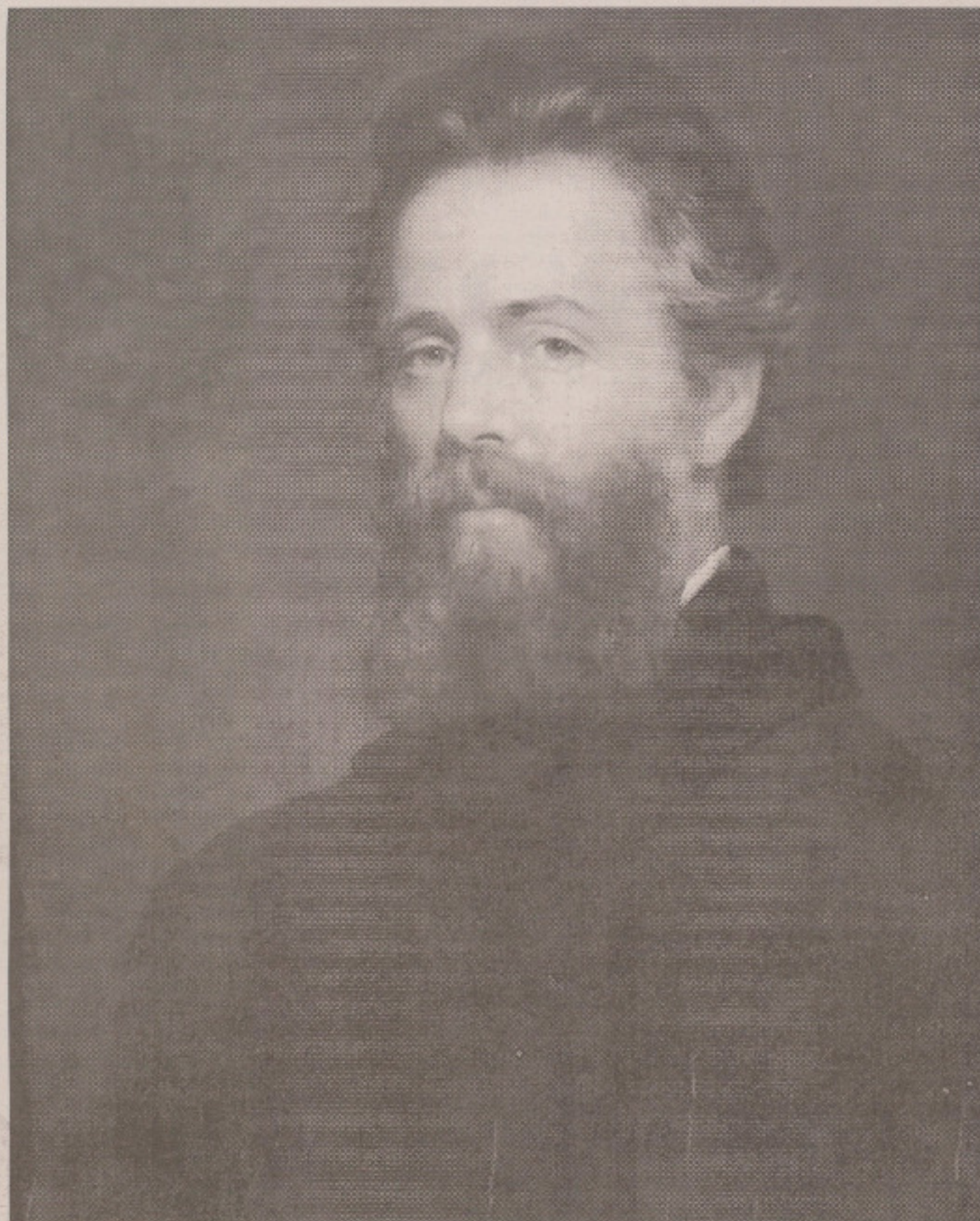
förgudade faders sida. Pierre, alltid snar att ta parti och fatta beslut, bestämmer sig direkt för att ägna sitt liv åt att sona faderns felsteg och ta hand om systemen, inte som en bror utan som hennes make. Utan misskund informerar han sin mor och Lucy om vad som hänt, och hans häftiga beslut betyder att modern förskjuter honom och snart drabbas av döden samt att Lucy blir svårt sjuk.

Själv etablerar sig Pierre i storstaden (New York), omgiven av Isabel och den självutplånande tjänsteflickan Delly som Pierre också vill rädda sedan hon blivit förförd och fått ett oönskat barn.

Nu fullföljer berättelsen sin brutala omvändning och flyttar in i en dekadent storstadsmiljö påminnande om Dostojevskijs St Petersburg, Eugène Sues Paris och Dickens London. Här inträffar en närmast parodisk händelse, när den änglalika Lucy, återställd från sin sjukdom, skriver till Pierre och deklarerar att hon nu kommer för att leva nära honom, utan anspråk på hans kärlek men i skuggan av hans väsen. Också nu följer han kritiklöst sina emotionella impulser och tar emot henne i sitt hushåll.

Långt fram i romanens intrig framträder nu Pierre, som visserligen i sin ungdom hade läst världslitteratur som "Hamlet" och "Divina Commedia", alldeles oförberedd som erkänd författare till sonetter och litterära essayer. I sin kyliga lägenhet i ett tarvligt hus som är hemvist för avsigkorna litteratörer sitter han nu och skriver en stor roman. Han är laddad med halsdukar och tjocka kläder mot vinterkölden och be-

För Pierre är dygd och last "samma smörja", och i Melvilles ögon bär den konventionella världen [...] fröet till en omstörtning, som får sin gestaltning i storstadens mörka och brottsliga värld, med mordet och självmordet.

Herman Melville (1819-1891).

tjänad av både Isabel, Delly och Lucy men börjar utsättas för mörka hotelser till livet från Lucys bror och barndomsvännen Glen, som i honom ser en brottslig förförare.

Romanen slutar med att Pierre, ur stånd att försörja de tre kvinnorna och hålla deras livsmod uppe, vandrar ut i den spöklika storstaden, där han möter Glen, drar en pistol och skjuter ner honom. I fängelset natten därpå tar han sitt liv med gift, och Isabel följer honom i döden. Av den berömda kritikern F O Matthiessen har hans undergång betecknats som en tragedi utan katharsis.

Detta är 1800-talsmelodramatik som heter duga. Ond bråd död, mord, självmord var i seklets europeiska romankonst ett omhuldat sätt för en författare att avsluta ett livsöde och en berättelse: man kan tänka på Flauberts "Madame Bovary", på George Eliots "The Mill and the Floss", på Tolstojs "Anna Karenina" eller på Nobelpristagaren Gjellerups "Möllen". Dessutom är psykologin, särskilt skildringen av Pierre i hans relation till de enskilda kvinnogestalterna, ytterst utvecklade i jämförelse med den i senare litteratur, även om Melville tar sig fram med en annorlunda teknik, med knappa och innebördsdiga antydningar i stället för med detaljerade analyser. Ser man bara till intrigen i "Pierre", förstår man att boken blev klassad som ett litterärt haveri.

Men - "Pierre" har ju underrubriken "Flertydigheterna" - och

kan uppfattas som något annat än en dålig roman, till exempel som en allegori eller ett diskussionsinlägg i tidens moraliska debatt. Man bör ju främst uppfatta handlingen som representativ för sin tid, 1850-talets början. Under decennierna före inbördeskriget var melodramatik av denna art ett vedertaget mönster inom amerikansk underhållningslitteratur, och förbjuden kärlek, fallna kvinnor, självmord var frekventa motiv.

Det är möjligt att den långa inledningen, solbelyst som en junimorgon, av Melville är avsedd som en kritisk/ironisk bild av ett samhälle förljuget och hycklande i sin religiösa och moraliska idealism. Kanske utgör de överrumplande konflikterna mellan gestalterna en avsiktlig demonstration av detta ruttna samhälles mänskliga tillkortakommanden.

Det personifieras av den överjordiska Lucy, som är så aningslös att hon ovetande kommer att utlösa katastrofen, samt av Pierres mor, ständigt lika varmhjärtad och positiv till dess att hon drabbas av den älskade sonens uppbrott och i sin totala intolerans gör honom arvlös. Isabel å andra sidan är mera exotisk, en romantisk orkidé, som utmärkt kunde passa in i något verk av vår Almqvist. Men denne höll då faktiskt inte på att skriva romaner utan skulle just, anklagad för giftmord och flyende från Sverige, ingå tvegifte i Philadelphia - ett beteende i tidens anda, om man får tro Melville!

Och Melville utmanar verkligen sitt samhälle. Pierres förening med Isabel har namn av äktenskap, men de är aldrig vigda, och deras förening stämplas naturligtvis som incest. För Pierre är dygd och last "samma smörja", och i Melvilles ögon bär den konventionella världen på Saddle Meadows med dess fromma syskonkärlek, dess fanatiska kyskhet och dess dyrkan av militär tapperhet fröet till en omstörtning, som får sin gestaltning i storstadens mörka och brottsliga värld, med mordet och självmordet.

I den litterära gratäng som "Pierre" utgör finns många höjdpunkter, långa filosofiska och litteraturkritiska resonemang, ett fyrverkeri av bilder ömsom gnistrande och krystade. Skulle jag peka på något särskilt tilldragande i Melvilles skildring, blir det beskrivningen i romanens början av Pierres tillgivenhet för sina smäckra, oroliga vagnshästar, som känner honom så väl att han oskadd kryper runt mellan benen på dem, medan de tycks vända sig till hans fästmö Lucy som för att säga: "Var inte rädd, vackra fröken! Vi har lekt med Pierre, innan fröken fick någon chans till det!"

JÖRAN MJÖBERG
kultur@svd.se

svd.se

Missat en recension?

Sök på svd.se/litteratur

Sök på svd.se/litteratur